

Dormándi László és a Pantheon Kiadó

/

TÜSKÉS ANNA

Dormándi László tagja volt az 1920-ban alapított Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság igazgatóságának, 1926-tól egészen a kiadó 1950-es megszűntetéséig. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában őrzött hagyatékában fennmaradt több ezer darabos levelezése rávilágít a kiadó változó gazdasági helyzetére, kiadói stratégiájára, s abban a külföldi (főleg francia és német) szépirodalmat magyar fordításban megjelentető tevékenységére. A magyar írókén (például Márai Sándorén) kívül Dormándi főként a francia, a német, az angol és az amerikai szépirodalom kiadását szervezte és szorgalmazta. A kiadóra vonatkozó iratanyagot őriz jelenlegi ismereteim szerint Budapest Főváros Levéltára a cégbirósági iratok között¹ és a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára a Dormándi-hagyatékban,² valamint néhány szórványként bekerült dokumentumban. Dormándi nemcsak a kapott leveleket őrizte

1 HU BFL VII.2.e Cg. 10756 (1920).

2 Dormándi László-hagyaték, V. 4766.

meg, hanem fontosnak ítélt esetekben a saját gépiratos leveleinek a másolatát is, így nem teljesen egyoldalú a fennmaradt levelezés. Dormándi szépiírói munkásságát még a párizsi Bibliothèque nationale de France kéziratárában lehet tanulmányozni.³

Dormándival az elmúlt évtizedekben két közleményben foglalkoztak: Gorilovics Tivadar a nyelvválasztás szempontjából vizsgálta Dormándi munkásságát,⁴ Mészáros Tibor, Márai Sándor és Dormándi László 1932-es Oroszország-összeállítását elemezte.⁵ A Pantheon Kiadó történetével eddig senki nem foglalkozott átfogó módon, noha több jelentős magyar író, költő első vagy legalábbis korai kiadója volt, így például Komlós Aladáré 1927–1935, Márai Sándoré 1927–1936, Déry Tiboré 1927–1937, Kassák Lajosé 1928–1935, Reményik Zsigmondé 1935–1937 között.

Dormándi László

Dormándi eredeti neve Engel László, Dormándon született 1898. július 14-én.⁶ Nemzetisége német, felekezete evangélikus volt. Középszkolai tanulmányait részben a hamburgi ke-

3 Bibliothèque de l’Arsenal. Cote (jelzet): Ms-15103/1-9. Ladislav Dormandi. Œuvres.

4 Tivadar GORILOVICs, „On ne change pas de langue comme on change de chemise. Le cas de l’écrivain « franco-hongrois », Ladislav Dormandi”, in *Prisonnier de sa langue, libre dans sa langue*, éd. par Yann FOUCAULT, Judit KARAFIÁTH, 153–164 (Budapest: Universitas Könyvkiadó, 2006); GORILOVICs Tivadar, „A nyelvválasztás mint kényszer és mint tapasztalat: Dormándi László példája”, *Debreceni Disputa* 8, 7–8. sz. (2010): 111–115.

5 *Oroszország Márai Sándor szemével: „Russland – wie es war, wie es wurde, wie es ist” / Oroszország – amilyen volt, amilyen lett, és amilyen most: Márai Sándor és Dormándi László 1932-es összeállítás alapján*, vál. Mészáros Tibor, szerk. KÖRMENDY Zsuzsanna (Budapest: XX. Század Intézet, 2003).

6 Személyi iratok: igazolványok, engedélyek, meghívók, szerződések, PIM Kéziratár V.4766/443/1-25.

reskedelmi akadémián (Handels-Akademie in Hamburg) végezte. Az első világháborúban tíz hónapot harcolt az olasz fronton. 1919 május-júniusában elvégezte a Közoktatásügyi Népbizottság könyvtárosi tanfolyamának elméleti részét. Érettségi után hét félévet tanult a bölcsészkaron. Az 1920-as években tagja volt a Magyar Bibliophil-Társaságnak, a Magyar Történelmi Társulatnak, továbbá az Életuntak [Öngyilkosokat] Védő Irodájának is munkatársa volt. Nevét 1922–1925 között változtatta Engelről Dormándira.

Első könyve, a *Vihar* című regény 1920-ban jelent meg a budapesti Kultura Könyvkiadó Rt.-nél. Számos budapesti és néhány határon túli magyar lapnak dolgozott, például a *Bács-megyei Napló*nak. Szépirói tevékenysége mellett sok német és francia művet – többek között Bruno Traven, Stephan Zweig, Franz Werfel, Lion Feuchtwanger, Vercors – fordított magyarra. Irodalmi elismerést 1938-ban kapott először, a Magyar Bibliofil Társaság díját az 1937-ben megjelent *Két jelentéktelen ember* című regényéért.

Feleségét, Székely-Kovács Olga festőt 1923-ban ismerte meg Párizsban, 1924-ben házasodtak össze. Olga révén kapcsolatba került számos magyar képzőművésszel, például felesége mesterével, Berény Róberttel.⁷ Székely-Kovács az 1922-es sikeres Ernst Múzeum-beli kiállítása után több kiadónak készített könyvillusztrációkat és tervezett borítókat, így a Pantheonnak is. 1925-ben megszületett Judit nevű lányuk, aki anyai nagyanyja, Kovács Vilma révén gyerekként megismerte Ferenczi Sándort és a budapesti pszichoanalitikus iskolát.⁸

⁷ Berény Róbert levele Dormándi Lászlónak, Zebegény, PIM Kézirattár V.4766/44/1.

⁸ Emlékiratai megjelentek franciául és magyarul is: Judith DUPONT, *Au fil du temps: Un itinéraire analytique*, (Paris: Campagne Première, 2015); Judith DUPONT, *Az idő fonalán...: Analitikus útinapló*, ford. WEISZBURG Anna, az előszót és a hivatkozásokat írta VINCZE Anna (Budapest: Oriold és Társai Kiadó, 2017); ERŐS FERENC és SZILÁSI JUDIT, „Mesterségem a pszichoanalízis: Párizsi beszélgetés Judith Dupont-nal”,

Dormándi 1926-tól volt a Pantheon igazgatóságának tagja. Nemcsak a Pantheon kiadónak javasolt kiadásra külföldi műveket, hanem a Danténak is, mivel a két kiadó szoros kapcsolatban állt, közös vállalkozásaik is voltak. Dolgozott a Winkler Pál által 1928-ban alapított hírügynökségnek, s Winkler irodalmi ügynöksége foglalkozott Dormándi néhány művének párizsi terjesztésével, például a *Le Baiser de l'Infante* című drámájának esetleges párizsi bemutatásával,⁹ de azt más ügynökség, Eva Prenskey sem találta bemutatathatónak.¹⁰ Dormándi műveinek másik külföldi ügynöke az 1930-as években Déghy Guido volt.

Miután 1938. március 12-én a német hadsereg bevonult Ausztriába, Dormándi Magyarország elhagyásán kezdett gondolkodni. Terveit Béla Miklós hollywoodi forgatókönyvíró is ösztönözte.¹¹ A lehetőségekről többek között a New York-i King Features Syndicate Inc.-nél dolgozó John A. Brogan nevű barátjától és üzletfelétől érdeklődött.¹² Végül 1938 nyarának végén áttelepült családjával Párizsba, ahol két lakhelye volt: először két évtizedig a 20 avenue de Breteuil Paris, majd az 1960-as években 24 Place Dauphine Paris. A párizsi áttelepülés után kapcsolatba került a franciaországi magyar emigráns írók jelentős részével. Az 1938-tól ugyancsak Párizsban élő Fejtő Ferencnek rendszeresen elküldte regényei kéziratát, aki részletesen reagált rájuk és javasolta kiadásukat, Dormándi pedig kiadói és folyóirat-kapcsolataival segítette kezdetben

Thalassa 9, 1. sz. (1998): 119–138.

⁹ Grosschmid Géza levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 1er Juin 1935, PIM Kéziratár V.4766/343

¹⁰ Eva Prenskey levele Dormándi Lászlónak, Paris, Paris, le 6 Mai 1940, PIM Kéziratár V.4766/257

¹¹ Béla Miklós /Nicholas Bela levele Dormándi Lászlónak, New York, 1938. április 21., PIM Kéziratár V.4766/40/2.

¹² John A. Brogan levelei Dormándi Lászlónak, PIM Kéziratár V.4766/54/1-4.

Fejtőt a megélhetésben.¹³ A korábbi emigráns generáció tagjától, például az 1923-tól Franciaországban élt Bölöni Györgytől olasz filmtervek kapcsán kapott 1941-es leveleket őriz a Dormándi-hagyaték.¹⁴ Kivándorlása után több magyar kollegája kérte segítségét, tanácsát franciaországi munkalehetőségek ügyében, például Bíró Sándor, a milánói Genio kiadó munkatársa.¹⁵

A magyarországi könyvkiadók akkor is felkeresték ügyesbajos dolgaikkal, miután Párizsba költözött, legyen segítségükre különböző külföldi érdekeltségű problémák rendezésében. Például 1940 tavaszán a Walt Disney-köteteket nagy reklámköltséggel Magyarországon először forgalomba hozó Palladis kiadótól Benedek Rezső fordult hozzá azzal a kéréssel, hogy akadályozza meg a Nova kiadót abban, hogy az megszerezze a Walt Disney jogokat.

Szépíróként Dormándi Magyarországon sikeresnek volt mondható, majd külföldön, főleg francia nyelvterületen szintén. Magyarul megjelent regényei közül a legjelentősebbet már Franciaországban írta: az 1943-ban a Pantheonnál kiadott kétkötetes, *A túlsó parton* című regényét többek között Kassák Lajos is méltatta.¹⁶

A németek párizsi bevonulása után Dormándi egy hónapig naplót írt, huszonöt évvel később megpróbálta (sikertelenül) ezt is kiadni a Julliard kiadónál.¹⁷ A háború során családotul Vendée-ba költözött,¹⁸ irodalmi közvetítő szerepét és saját

13 Fejtő Ferenc 36 levele Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/97.

14 Bölöni György Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/50/1-2.

15 Bíró Sándor levele Dormándi Lászlónak, Milano, 1939.01.17., PIM Kézirattár V.4766/46/1.

16 Kassák Lajos: Dormándi László: *A túlsó parton* (Ismertetés) Gépirat, 2 f., PIM Kézirattár V.4766/446.

17 Dormándi László levele M. Briseville-nek, Paris, le 18 dec. 1964, PIM Kézirattár V.4766/359/3.

18 Címei: 1943. aug. Hotel de la Poste La Caillère Vendée, 1943. szept. Chez Madame Chevallereau La Caillère Vendée.

műveinek megjelentetését folyamatosan végezte. 1943-ban a barcelónai Maria Bages Gonzales irodalmi ügynök írt neki levelet az 1941-től Spanyolországban élő Brachfeld Oliver kiadó és fordító megbízásából két kisregénye (*Après fermeture, La fée portant malheur*) és egy életrajza (*Frédéric II*), valamint Fejtő Ferenc *Joseph II* című életrajzának fordítása és kiadása dolgában, ugyanakkor jelezte, hogy nem tudna évente kiadni regényt Dormánditól a cenzúra miatt.¹⁹ A világháború után, 1947 májusában maga Brachfeld számolt be Dormádinak a kiadott és tervezett könyvei sorsáról.²⁰

1946 május-júniusában Dormándi részt vett Stockholmban a P.E.N. Club nemzetközi kongresszusán. A második világháború után kezdett franciául írni, az akkor alakult fiatal kiadóknál (például az Éditions de La Jeune Parque-nál) sikertelenül próbálkozott.²¹ Még az erősen magyar érdekeltségű – Adorján Andor vezette – Éditions du Bateau Ivre (1946–1947) kiadónál sem talált kedvező fogadtatásra.²²

1947 tavaszán Dormándi egy könyvbarát egyesületet (Association des Amis des Livres) akart alapítani, s ebből a célból felkereste a Juin 44 Kulturális Akciócsoport (Groupe d'Action Culturelle) főtitkárát, de a tárgyalások abbamaradtak.²³ Igyekezett beilleszkedni a francia irodalmi közegbe, számos irodalmi folyóiratban publikált, tagja volt az 1947-ben

19 Maria Bages Gonzales levelei Dormándi Lászlónak, Barcelona, le 14.8.43, le 15.IX.43, PIM Kézirattár V.4766/25/1, 2.

20 László DORMÁNDI, *Hada fatal*, traducción directa del húngaro por F. Oliver BRACHFELD (Barcelona: Editorial Doris, 1944); László DORMÁNDI, *Fiebre tropical*, copyright by F. Oliver BRACHFELD (Barcelona: Victoria, 1946); Brachfeld Oliver levele Dormándi Lászlónak, Barcelona, 1947. május 7., PIM Kézirattár V.4766/52/5.

21 H. Muller levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 18 Novembre 1965, PIM Kézirattár V.4766/220.

22 Editions du Bateau Ivre kiadó levele Dormándi Lászlónak, Paris, 17 Avril 1947, PIM Kézirattár V.4766/35.

23 Juin 44 levele Dormándi Lászlónak, Paris, le mai 1947, PIM Kézirattár V.4766/169/1-2.

alapított Royaumont-i nemzetközi kulturális központnak (Centre culturel international de Royaumont). 1952 és 1953 nyarára meghívást kapott Anne Heurgon-Desjardins-tól és az író, kritikus Marcel Arland-tól, hogy vegyen részt a Décade Littéraire-en, egy tíznapos írótalálkozón, először Royaumontban, majd Normandiában.²⁴ 1956 januárjában felkérték, hogy adjon be kéziratot a Strasbourg városa és a Francia Külügyminisztérium támogatásával működő európai szintű irodalmi díjra (European Prize for Literature / Prix Européen de la Littérature), de *Tu Mourras seule* című kéziratát elutasították.²⁵

A Gallimard kiadónál megjelent első három regénye után kezdtek felfigyelni rá. 1952 júniusában Pierre Moisy, Franciaország dániai nagykövete a nyelv váltásáról szóló előadásorozatra kérte fel,²⁶ melyre októberben került sor a skandináv országokban, a koppenhágai, az upsalai és a stockholmi Francia Kultúrintézetben.²⁷ Majd a *Les Nouvelles Littéraires* számára Jacques Hameline készített vele interjút a témában.²⁸ A hagyatékban fennmaradt három levél, amelyek arra engednek következtetni, hogy Dormándi franciául írt irodalmi szövegeinek csiszolására francia írókat próbált találni, s ebben Gara László közvetített. Dormándi Garára hivatkozva írt Jean Rousselot-nak 1956 júliusában, aki azonban időhiányra hivatkozva Michel Manoll-t javasolta megkeresni.²⁹

24 Anne Heurgon három levele Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/145.

25 Le club français du Livre / S. Jourat levelei Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/104.

26 Pierre Moisy levele Dormándi Lászlónak, Copenhague, le 26 juin 1952, PIM Kézirattár V.4766/224/1.

27 Dormándi László levele M. Francillonnak, Paris, le 6 oct 1952, PIM Kézirattár V.4766/369/1.

28 Georges Charensol főszerkesztő levelei Dormándi Lászlónak, 1952. október, december, PIM Kézirattár V.4766/236/3, 4.

29 Levélváltás Jean Rousselot és Dormándi László között, PIM Kézirattár V.4766/277/1-3.

A hagyatékában számos visszautasító és néhány pozitív levél tanúskodik szívós kitartásáról. Franciául 1950-től tíz regénye jelent meg, öt a Gallimard kiadónál, kettő-kettő a Juillard kiadónál és a Pierre Horay-nál, illetve egy a Mercure de France-nál.³⁰ A Gallimard-nál 1952-ben megjelent *Pas si fou* című regényéért 1953 márciusában Cazes-díjat kapott. Ebből az alkalomból az 1947-től Párizsban élő Bolgár László, a Francia Rádió magyar osztályának szerkesztője készített vele interjút.³¹

A kiadóktól rendszerint az eladott példányok után kapott honoráriumot. A raktározási gondokkal küzdő vállalkozások a lelassult eladású könyvek példányainak egy részét időről időre bezúzták. Ez történt a Juillard kiadónál 3.000 példányban 1960-ban megjelent *Plus heureux que l'enfance* című regényével, amiből 1962 decemberében még 2.460 darab állt raktárban: a vállalat a szerző engedélyét kérte a bezúzáshoz.³² A Pierre Horay a bezúzásra ítélt példányokat kedvezményes áron felajánlotta a szerzőnek.³³

Számos regénye francia megjelentetésével próbálkozott,³⁴ némelyiket többször átdolgozta, s néhány év eltéréssel más címmel elküldte néha ugyanannak a kiadónak. Például az Albin

30 *Vie des autres* (Paris: Gallimard, 1950); *Péniche sans nom* (Paris: Gallimard, 1951); *Pas si fou* (Paris: Gallimard, 1952); *Traque* (Paris: Mercure de France, 1955); *Tu mourras seule* (Paris: Pierre Horay, 1956); *Le fantôme de la rue Babel* (Paris: Pierre Horay, 1956); *Ombre du capitaine* (Paris: Gallimard, 1958); *Plus heureux que l'enfance* (Paris: Juillard, 1960); *Le naufragé de la terre ferme* (Paris: Juillard, 1961); *Le compagnon de voyage* (Paris: Gallimard, 1962).

31 Bolgár László: Beszélgetés Dormándi Lászlóval a Prix Cazes francia irodalmi díj nyertesével (Interview avec le lauréat du Prix Cazes) Gépírat, 4 f., PIM Kézirattár V.4766/442.

32 Pierre Javet levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 2 Juin 1959, PIM Kézirattár V.4766/170.

33 Pierre Horay levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 7 Décembre 1962, PIM Kézirattár V.4766/150.

34 Pl.: *Le fantôme de la rue Babel*, Amiot et Dumont, 1954; Jean Benoit levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 5 octobre 1954, PIM Kézirattár V.4766/21/2; *Le Pèlerin du Passé*, Albin Michel, 1965, Robert Sabatier levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 26 Novembre 1946, PIM Kézirattár V.4766/166.

Michelnél kétszer próbálkozott ugyanazzal a könyvvel: 1947-ben *Le marteau du monde* címen,³⁵ majd 1953-ban *La vie du dernier des Hohenstauffen* címen.³⁶ Ugyanígy tett a *Le carousel* cíművel, amit 1960 után 1963-ban is benyújtott a Julliardhoz, s másodszor is elutasították.³⁷

Más országokban is megjelentek Dormándi regényei a második világháború után. A Gallimard-kiadások megnyitották számára a kaput más országok, sőt más kontinensek előtt is, például az 1944-es *La vie des autres* kijött az argentinai Editorial Sudamericana kiadásában 1952-ben.³⁸ 1953-ban kapcsolatba lépett David Higham irodalmi ügynökkel Nagy-Britanniában.³⁹

A Párizsi Magyar Intézetben Lelkes Istvánnal és Gergely Jánossal bizonyosan volt kapcsolata a második világháború után.⁴⁰ Az 1960-as években többször járt Magyarországon, és igyekezett kapcsolatokat kiépíteni a folyóiratokkal (*Alföld, Kortárs*), kiadókkal (Európa). Ennek kiindulópontja talán Gyergyai Albert 1960 szeptemberi párizsi látogatása volt, aki-vel ettől kezdve franciául levelezett.⁴¹ Ennek eredményeként megjelent két novelláskötete a Szépirodalmi kiadónál és egy a Magvetőnél.⁴² Az 1920-as és 1930-as években németből magyarra fordított regényekből néhányat újra kiadott az Európa és a Zrínyi kiadó: Feuchtwanger és Traven műveit.

35 Albin Michel levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 2 Avril 1947, PIM Kézirattár V.4766/220/1.

36 André Castelot levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 10 avril 1953, PIM Kézirattár V.4766/21/1.

37 Pierre Javet levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 30 Décembre 1963, PIM Kézirattár V.4766/170.

38 Dormándi László Editorial Sudamericanának, Paris, le 2 Nov. 1953, V.4766/429.

39 Dormándi László levelei David Highamnek, PIM Kézirattár V.4766/379.

40 Institut Hongrois levele Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/166/1-4.

41 Gyergyai Albert levele Dormándi Lászlónak, PIM Kézirattár V.4766/133

42 *A hórihorgas és a köpcös* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965); *Bábszínház* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968); *Múlt zarándoka* (Budapest: Magvető Kiadó, 1968).

Pantheon Kiadó

Az Angol-Magyar Bank Rt.⁴³ érdekköréhez tartozó Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság 1920. április 2-án jelentette be a könyvkiadóvállalat megalapítását 4.000.000 korona alaptőkével.⁴⁴ Az Intézet programja „a hazai tudományos és szépirodalom intenzív ápolása és a külföld legjelesebb szellemi termékeinek művészi átültetésére” irányult.⁴⁵ Az Angol-Magyar Bank Rt. érdekeltségéhez további két nyomdaipari és könyvkiadó vállalat tartozott: a Globus Nyomdai Műintézet Rt. és alvállalatai, illetve a Hornyánszky Viktor Rt.

A budapesti székhelyű „Pantheon” Irodalmi Intézet Részvénytársaság (németül: Literarische Anstalt „Pantheon” Aktiengesellschaft) célja az alapszabály szerint „irodalmi, tudományos és művészeti termékek kiadása és terjesztése, irodalmi és más e szakba vágó vállalatok létesítése, úgyszintén ilyenekben való részvétele” volt. Az évente egyszer összehívott közgyűlés egyszerű szótöbbséggel választotta az igazgatóságot három üzletévi időtartamra. A társaság hirdetményei a Budapesti Közlönyben jelentek meg. Az igazgatóság tagjainak száma 5–20 között mozgott; az alakuláskor tizenegy főből állt a testület.⁴⁶ A Pantheon első vezetője Ranschburg Viktor,

43 *Britisch-Ungarische Bank A. G. / British and Hungarian Bank Ltd. / Banque Britanique et Hongroise S. A.*

44 *Corvina* 43, 13. sz. (1920): 76.

45 „Új könyvkiadó vállalat”, *Budapesti Hirlap* 40, 113. sz. (1920): 7.

46 A Részvénytársaság igazgatóságának tagjai 1920-ban: Bánki Donát műegyetemi tanár, Dr. Császár Elemér egyetemi tanár, az MTA tagja, Dr. Dobay Aurél a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. helyettes vezérigazgatója, Hornyánszky Lajos a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. igazgatója, Dr. Lenhossék Mihály egyetemi tanár, az MTA tagja, Lukács György a Fejérváry-kormány (1905–1906) vallás és közoktatásügyi minisztere, Magyar Pál, a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. aligazgatója, Dr. Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeum igazgatója, Radvány Miklós a Globus Műintézet igazgatója, Ranschburg Viktor ügyvezető igazgató, Dr. Urbanovich G. Zoltán a Magyar Bank Kereskedelmi Rt. igazgatója. A felügyelőbizottság tagjai:

az Athenaeum részvénytársaság egykori igazgatója, a Budapesti Könyvkereskedői Szakosztály elnöke lett, az irodalmi vezetője pedig Sebestyén Károly irodalomtörténész, kritikus. A vállalkozás első székhelye az V. kerület Bálvány u. 18. (ma Október 6. utca) alatt volt. A Pantheon megalakulása után azonnal belépett a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők, zeneműkiadók és zeneműkereskedők Országos Egyesületébe,⁴⁷ melynek *Corvina* című folyóirata rendszeresen beszámolt a kiadói eseményekről. 1920. szeptember 14-én megjelent az első kiadvány, Pauler Ákos *Bevezetés a filozófiába* című munkája.⁴⁸ Októberben két újabb, immár szépirodalmi könyv jött ki, Arató Erzsí regénye, az *Elkésett emberek*, és Pekár Gyula *A bresztováci szent* című elbeszéléskötete.

A kiadványok jelentős hányadát tették ki a szépirodalmi művek, melyeket sorozatokban vagy azokon kívül adtak ki.⁴⁹ Külföldi szerzők közül a legtöbb könyvet Herbert George Wells-től, Stefan Zweigtől, Edgar Rice Burroughs-tól, Sinclair Lewis-től és Carl Gustav Jungtól adták ki. A legtöbbet kiadott magyar szerzők Juhász Vilmos, Dormándi László, Kerényi Károly, Maróczy Géza és Berend Miklósné, a legtöbbet alkalmazott fordítók pedig Szinnai Tivadar, Kovács György, Németh Andor és Sándor Imre voltak.

1920-ban a vállalat szervezeti kiépítése mellett tizenöt könyvet jelentettek meg (a könyvkiadás évenkénti alakulásá-

Dr. Angyal Dávid egyetemi tanár, az MTA tagja, Benedek Elek író, Dr. Ferenczi Zoltán az Egyetemi Könyvtár igazgatója, az MTA tagja, Tamássy Kálmán, a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. cégvezetője, Dr. Voinovich Géza a Budapesti Szemle szerkesztője, az MTA tagja.

47 „Egyesületi hírek”, *Corvina* 43, 20. sz. (1920): 1.

48 Hirdetése: *Corvina* 43, 35. sz. (1920): 169. Ára 80 korona.

49 Sorozatok: A *Magyar Hírlap* regénysorozata, A Pantheon Ismerettára, A regény mesterei, A regényírás kincsei, A Sparta angol-magyar sportfejlesztő társulat sportkönyvtára, A *Színházi Élet* könyvei, A világirodalom mesterei, Frontregények, Kiválasztottak, Külföldi írók, Modern klasszikusok, Művészeti Pantheon, Remekírók Pantheonja, Színe-Java, Zenei Pantheon.

ról lásd az 1. ábrát). Az alapítástól kezdve munkatárs volt Söm-jén László. 1923-tól állt a Pantheon alkalmazásában Tiringér István (Budapest, 1899–19?), 1924-től irodavezető havi 860 pengő, 1945-ben cégvezető havi 3.120 pengő fizetéssel.⁵⁰ 1926-ban nagy változások történtek a kiadónál: augusztus 1-én új, a korábinál előnyösebb helyre költözött az V. kerületben, a Vilmos császár út 28. (ma Bajcsy-Zsilinszky út) első emeletére:

Pénzügyi helyzetében és vezetésében is kedvező változás állott be, amennyiben a vállalat eddigi 100.000 pengő alaptőkéjének 150.000 pengőre való felemelését határozta el és ezzel a tranzakcióval kapcsolatban Dormándi László mint igazgató belépett a Pantheon vezetőségébe. Az így anyagiakban és munkaerőben meggyarapodott vállalat Ranschburg Viktor vezetése alatt fokozott tevékenységgel törekszik majd szakmánkban kivívott pozícióját megőrizni. A Pantheon szeptember 1-ével tulajdonába vette a »Juventus« könyvterjesztő vállalatot, szeptember 10-étől kezdve pedig átveszi a Fővárosi könyvkiadó r.-t. kiadványainak kezelését és terjesztését.⁵¹

Dormándi László 1926. október 28-án vett először részt az igazgatósági ülésen.⁵² A cégvezető Sömjen László lett, aki ebben az évben feleségül vette Ranschburg Viktor öccsének a lányát, Ranschburg Margitot. 1928-ban a kiadó fő törekvése jó és olcsó könyvek közzététele a könyvvásárló közönség egyre csökkenő vásárlóereje miatt. H. G. Wells munkásságának népszerűsítésére *Olcsó Wells*-sorozatot dobtak piacra, amelyet sikeresen értékesítettek. Az 1927-ben indított *Szine-Java* sorozatot folytatták. Az *Új Magyar Regény* címen indított

50 Tiringér 1945-ös igazoltatási iratai alapján: Budapest Fővárosi Levéltár, XVII.1709 156/b.

51 „Változások a Pantheon r.-t.-nál”, *Corvina* 49, 37. sz. (1926): 1.

52 Éves jelentés és számadás az 1926. üzletévről: Budapest Főváros Levéltára: HU BFL VII.2.e Cg. 10756 1920–1951.

új sorozatban főként a fiatalabb írógeneráció műveit adták ki. A „Mikszáth Kálmán regény pályázat”-on Jarnó József *A börtön* című regényét díjazták. A Magyar Külügyi Társasággal közösen kiadták az *Igazságot Magyarországnak*, illetve angol nyelven *Justice for Hungary* címen a revízió célját szolgáló művet, amelyet Magyarországon és Angliában egyaránt terjesztettek.

1929-ben Lukács György szerkesztésében jelent meg a kiadónál *A magyarság és a civilizáció* című, 670 oldalas tanulmánykötet jeles szerzőgárdával.⁵³ 1930-ban a rossz gazdasági viszonyokra való tekintettel a vállalat visszafogta könyvkiadói tevékenységét, így a forgalma mintegy 20%-kal visszaesett az előző évihez képest. Az üzleti és üzemi költségek visszafogása ellenére is veszteséggel zárt.

Az 1932-es év legnagyobb könyvsikere Körmendi Ferenc *Budapesti kalandja* volt, amely egy nemzetközi regény pályázaton első díjat nyert, s amelynek könyvkiadási jogát a kiadó még a díj elnyerése előtt megszerezte. A Pantheon 1932-ig volt az Angol-Magyar Bank Rt. része, utána önállóvá vált.

1932-ben a Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság elfogadta a Gellért Oszkár által kínált üzletet könyvek közreadására a Nyugat Kiadóval.⁵⁴ Ennek első két gyümölcse Nagy Endre *Öreges kalauza* című karcolatgyűjteménye és Pap Károly *Megszabadítottól a haláltól* című regénye, amelyek egyszerre jelentek meg a két kiadónál: a *Nyugat-könyvek* harmadik-negyedik, illetve kilencedik tagjaként és a Pantheonnál. Hasonló együttműködésre 1934-ben is sor került.⁵⁵

53 A Pantheon által az egyik szerzőnek, Gárdonyi Albert főlevéltárosnak a Budapest székesfőváros című könyvfejezete kapcsán írt levelei: Budapest Főváros Levéltára: HU BFL XIV.189 2. 30. Pantheon Rt., 1928–1929.

54 BUDA Attila, *A Nyugat kiadó története* (Budapest: Borda Antikvárium, 2000), 106–107, 275. lábjegyzet. A szerződések: PIM M. 100/3.938/16–17.

55 BUDA Attila, szerk., „[...] de mi lesz a következő folytatással?” I. *A Nyugat Kiadó*

A kiadó is részt vett az olcsó, úgynevezett propagandaárú könyvek kiadói versenyében: szeptemberben megindította a Révai 1880-as évekbeli sorozatát felújítva a *Jó Könyvek* című olcsó és modern regénysorozatát. Márai Sándor 1933-ban és 1934-ben igazgatósági tag volt a részvénytársaságnál. 1934-ben minden hónapban egy-egy kötet jelent meg a *Jó Könyvek* sorozatban. A könyvnapokon sikerrel szerepeltek Márai Sándor és Szép Ernő művei. Ősszel egy új hatkötetes lexikon kiadását tervezték *Új Lexikon* címmel a Dante kiadóval társulásban, melynek első köteteit 1935 végéig tervezték megjelentetni. A Nyugat kiadóval való újabb együttműködés eredményeként Márai Sándor *A sziget* című regénye és Nagy Lajos *Kiskunhalom* című szociográfiája 1934-ben egyszerre két kiadónál jelent meg: a *Nyugat-könyvek* tizennegyedik és tizennyolcadik tagjaként, illetve a Pantheon *Az új magyar regény* sorozatában.

1935-ben ugyancsak minden hónapban egy-egy kötet jött ki a *Jó Könyvek* sorozatban. A könyvnapokon sikerrel szerepeltek Márai Sándor és Zsolt Béla művei. Létrehozták a sajtóképviseleti osztályt. Az amerikai *Hearst* sajtóképviselet Magyarország mellett további két országra – Bulgária és Görögország – rábízta a Pantheonra a képviseletét.

Az *Új Lexikon* első két kötete 1936 elején jelent meg, a további négy kötet az év végén. Az első kiadás nem hozott anyagi sikert az előállítási költségek miatt, de megmutatta a kiadó jelentőségét a magyarországi könyvkiadási piacon. Az év végén *Hári János* címen ifjúsági lapot indított az Intézet a tanuló ifjúság részére Sömjén László szerkesztésében, ami 1938-ig állt fenn és összesen három száma jelent meg. A lap nagyrészt a *Hearst* sajtóképviseletük anyagát vette át, melynek összekötései a jugoszláv sajtó felé erősödtek.

könyvei és dokumentumai (Budapest: Ráció Kiadó, 2023) 160, 181, 187, 195. tétel.

1937 januárjától a fiatal magyar írók nagy számát tömörítő *Szép Szó* irodalmi lap is a Pantheon kiadásában jelent meg. A kiadó könyvexportja kiterjedt Jugoszlávia és Csehszlovákia területére is, a romániai export viszont folyamatos csökkenést mutatott. Az év végén amerikai mintára *Képesregények* címen új, olcsó 90 filléres regénysorozatot indítottak, amelyben a terjeszkedő Hearst sajtóképviselőjük anyagát használták fel.

Az 1938-as év bel- és külpolitikai válságai kihatással voltak a magyarországi könyvpiacra, a fogyasztás visszaesett, és a társaság is csökkentette kiadói termelését. A kiadványok közül a karácsonyi könyvpiacra kihozott képeskönyvek között akadt, amelyek eredeti, ötletes kivitelük révén nagy sikert arattak.

1939-ben csökkentette szépirodalmi kiadói tevékenységét a társaság. A gyermek képeskönyv kiadás sikeres lett. Az első és második bécsi döntés nyomán a magyarországi könyvpiac az erdélyi és a keleti részen jelentősen nőtt 1940-ben, és a növekvő forgalom eredményeként veszteséges évek sora után nyereséggel zárták az üzleti évet.

Az 1941-es év az előzőnél is sikeresebb volt: nemcsak a visszacsatolt területek nagyobb szükséglete emelte a forgalmat, hanem az a körülmény is, hogy a háborús körülmények miatt sokkal kevesebb külföldi könyv jöhetett be. Az előállítási költségek lényeges drágulása folytán az új termékek bolti ára emelkedett, de a korábbi nyomtatványokat a régi, olcsó bolti áron tartották. Vándor Kálmán (Szombathely, 1898–Budapest, 1949) regényíró 1941-től állt a Pantheon könyvkiadó alkalmazásában havi 1.200 pengő illetményért, 1945-ben ügyvezető igazgató havi 3.600 pengő fizetéssel.⁵⁶

⁵⁶ Vándor 1945-ös igazoltatási iratai alapján: Budapest Fővárosi Levéltár, XVII.1709156/b.

Az 1942-es év volt a Társaság legsikeresebb éve ötvenhat címmel. A szépirodalom mellett nagyobb teret kapott a tudományos irodalom.

Az előző évhez képest 1943-ban némileg visszaesett a könyvkiadás. Erről az évről nem készült igazgatósági jelentés 1944-ben, míg az 1944–1945–1946-os évről 1947-ben tartottak összegző áttekintést. 1944 első negyedében húsz könyvet tudtak kiadni, majd a Szálasi-rendszer a társaság iparendélyét megvonta. Tevékenységüket azonban folytatták: több kiadványt előkészítettek megjelenésre, és folytatták a jól bevált képeskönyveiket, remélve, hogy a nyilasuralom hamar véget ér. 1944 nyarán bombatalálat következtében egyik külső raktárukat méteres magasságban ellepte a víz, az ott raktározott kiadványok és papirkészlet nagy része megsemmisült.

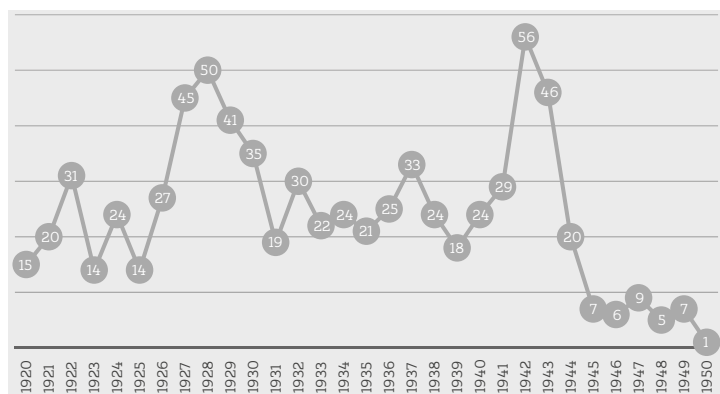
1945-ben Budapest ostromának utolsó napján a társaságnak a volt Vilmos császár út 28. számú házban lévő irodáiban és raktáraiban elégték a kötött könyv-, képeskönyvkészletek, könyvkötészeti anyagok, valamint a társaság összes üzleti feljegyzései és berendezési tárgyai. Március 15-én a volt Károly király út 25. szám alatti egy kis helyiségben kezdte meg újból a működést, május 1-én kölcsönberendezéssel társbérliként költöztek a Nádor utca 23-ba. Sömjén László, a társaság helyettes igazgatója meghalt 1945-ben, a többi munkatárs (Vándor Kálmán igazgató, Tiringner, Barna Márta, Tarján Magda) folytatta a munkát.⁵⁷

1946-ban a pengő rohamos romlása és az általános szegénység ellenére hat könyvet adtak ki. Az inflációt átvészelték anélkül, hogy jelentős adósságuk keletkezett volna.

⁵⁷ Vándor Kálmán levele Dormándi Lászlónak, 1945. szeptember 18. Gépirat, 4 f., PIM Kézirattár V.4766/242/7.

1947-ben folytatták a vállalat újjáépítését, június 3-tól igazgatósági tag lett Székely Kovács Ferenc építészmérnök. A további évekről nem készült a könyvkiadási termésre vonatkozó igazgatósági jelentés. 1949-ben Tiringner István és Szabados András volt a cégvezető. Az utolsó közgyűlésre 1950. április 17-én került sor. A három évtized alatt az igazgatóság szinte teljesen kicserélődött, az egyetlen alapító tag, aki három évtized múlva is az igazgatóságban ült Lukács György (1865–1950) jogász, politikus (1905–1906-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter), eszperantista volt. A cég felszámolása 1951. január 30-án kezdődött meg.

A három évtized alatt a könyvkiadás mennyisége hullámzó tendenciát mutatott:

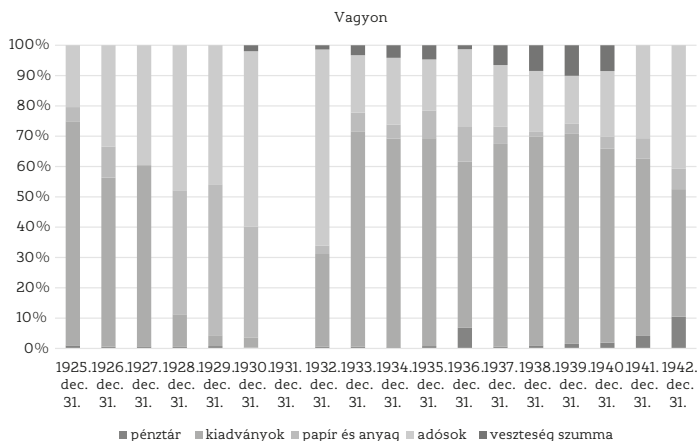

1. ábra: A Pantheon Irodalmi Intézet könyvkiadásának alakulása. (Forrás: a *Corvina* folyóirat, a nektar.oszk.hu és a mokka.hu alapján Tüskés Anna)

A kiadó fennállásának harminc éve alatt több mint hétszáz-negyven könyvet adott ki, 1928 és 1942 volt a legtermelékenyebb év 50, illetve 56 könyvvel. 1945-től jelentősen lecsökkent a kiadás évi 1–9 könyvre.

A Pantheon Irodalmi Intézet Rt. számviteli elemzése ⁵⁸

A Budapest Főváros Levéltárban őrzött cégiratok és a *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompaszban* 1925 és 1942 között megjelent éves mérlegkimutatások alapján betekintés nyerhető a kiadó pénzügyeibe, a vállalkozás anyagi helyzetébe.⁵⁹ A számviteli mérleg két különböző szemszögből világítja meg a vállalkozás anyagi helyzetét: egyrészt az eszközök, másrészt a források oldaláról. Az eszköz oldal a vállalkozás pénzügyi (készpénz, rövid vagy hosszú távra lekötött befektetések), fizikai (a berendezések, alapanyagok stb.) és immateriális (szellemi tulajdon, egyéb jogok) javait veszi számba, míg a forrás oldal az előzőnek a negatívja, ami megmutatja, hogy az eszközök miből termelődnek.

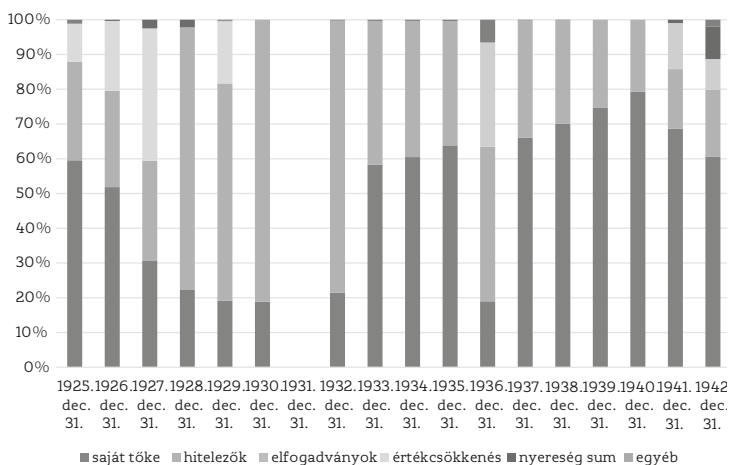

2. ábra: A Pantheon Irodalmi Intézet Rt. mérlegének eszköz oldalának éves bontásában (Forrás: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1925–1942* alapján Mándli Marinetta)

⁵⁸ Az elemzésben nyújtott jelentős segítséget hálásan köszönöm Mándli Marinettának.

⁵⁹ Ld.: KALLÓS János, szerk., *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz...* évre. Az 1943-44-es kompasz az utolsó, amiben szerepel a kiadó, ott értelemszerűen

A Pantheon Intézet mérlegében jól látszik, hogy eszköz oldalának döntő nagyságát a fizikai és a pénzügyi eszközök teszik ki, ami a kiadvány készítés három fő fázisát tükrözi vissza: elsőként papírban és egyéb anyagokban jelentkezik a vagyon, ami aztán kiadványokká lesz, végül pedig az eladott példányokért járó fizetség a pénztárban és követelések formájában mutatható ki.

3. ábra: A Pantheon Irodalmi Intézet Rt. mérlegének forrás oldala éves bontásban (Forrás: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompsz 1925–1942* alapján Mándli Marinetta)

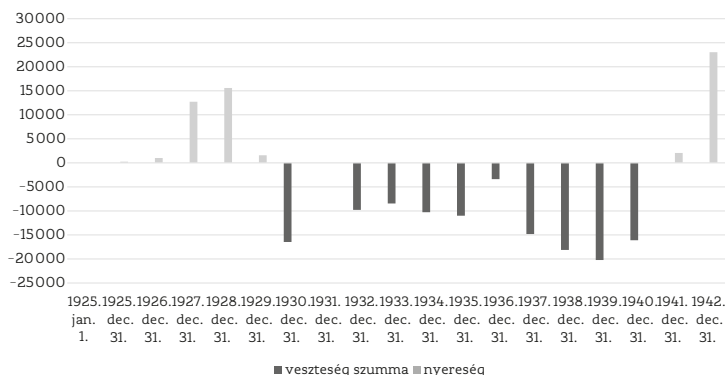
A forrás oldalon a saját tőke elnevezés alatt a részvénytőke, a tőketartalék és a rendes tartalék egyesítve látszik. Sajnos az idegen tőke szerkezeti megoszlása nem ismert, így nem tudható, hogy a kiadó adóssága rövid vagy inkább hosszú lejáratú követelésekből állt-e, tehát gyorsan kellett a vállalatnak tör-

az 1941–42-es adatok szerepelnek. 1945–46-ban nem adták ki a kompszot, az utolsó, 1947–1948-as kötetben pedig nem szerepelt a cég.

leszteni, vagy finanszírozása hosszú ideig megoldott volt. Ennek hiányában a Pantheon Intézet likviditásáról nem lehet nyilatkozni, viszont mivel ismert, mekkora összeget bocsájtottak a vállalkozás rendelkezésére a tulajdonosok (saját tőke) és ismert az éves teljes vagyonnagyság is, így a működés stabilitása vizsgálható.

A stabilitás vizsgálatakor a vállalkozás tőkeszerkezetét vesszük górcső alá, ami azt mutatja meg, hogy a vállalkozás a rendelkezésre álló eszközöket milyen összetételű forrásból finanszírozza, melyek lehetnek saját és idegen források is. A saját legfőbb tulajdonsága, hogy azt a tulajdonosok időbeli korlátozás nélkül bocsájtják a vállalkozás rendelkezésére. Minél magasabb a saját tőke aránya, annál biztosabb alapokon nyugszik a gazdasági tevékenység finanszírozása, ami kiszámíthatóságot és stabilitást jelent. Ökölszabály szerint azt szokás mondani, hogy a forrás oldalnak legalább 30%-át a saját tőke tegye ki, azzal már a zavartalan tevékenység biztosítható. A Pantheon esetében 1928–1930, 1932 és 1936-ban is a kívánt érték alatt, 20% körül teljesít az arányszám, ami igen kedvezőtlennek számít.

Az 1928 után kezdődő deficites működés magyarázata a gazdasági világválságban keresendő, amikor visszaesett a könyvek iránti kereslet, s a kölcsönkönyvtárak felvirágzása is alaposan megtépázta a kiadók bevételét.

4. ábra: A Pantheon Irodalmi Intézet Rt. jövedelmezősége (Forrás: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1925–1942* alapján Mándli Marinetta)

Az 1930–1940 közötti évek mind veszteségesek voltak. A Pantheon jelentős kiadási tétele volt a raktározási költség, az idegen nyelvű kiadványok esetében felmerülő szerzői díjaknál az árfolyamváltozás is hatással bírt a pénzügyekre.

A kiadott művek, a kiadó munkatársai

A kiadó több éves, a Danteval közös vállalkozása volt az 1936-ban Dormándi László és Juhász Vilmos szerkesztésében megjelent hatkötetes *Új Lexikon*, majd újabb kiadásának előkészítése.⁶⁰ Lexikonok terén nagy volt a versengés a cégek között, a második világháború alatt többen is – például az Athenaeum és a Révay Testvérek – is előkészítettek lexikont, hogy kész legyen a háború végére, s piacra tudják dobni.

⁶⁰ Erdős Ármin (Dante) levele Dormándi Lászlónak, Budapest, 1943. május 19., PIM Kézirattár V.4766/66/14.

Dormándi egyik ismerőse a Dante kiadónál 1938 végén javaslatot fogalmazott meg a könyvek kiállításával és árszabásával kapcsolatban 1938 végén:

alkalmam volt megnézni néhány Pantheon-újdonságot; én nem osztom azt a kritikát, hogy »gyatra« a kiállításuk. Ellenben, ha nem veszi rossz néven bírálatomat, hibának tartom, hogy általánosságban vékony papírt használnak és így kiadványaik sokkal kevesebbet mutatnak, mint a többi kiadóé. Azonkívül rossz üzletpolitikának tartom, hogy nagyon alacsony árakat szabnak; a bolti ár ugyanis egyáltalán nem befolyásolja a könyv kelendőségét, viszont áraikból úgy látom, hogy nem tállhatják meg számításaikat.⁶¹

Dormándi feladata a kiadóban a tárgyalás és megegyezés volt a külföldi vállalatokkal a magyar publikálásról, illetve a magyar művek kiadási jogainak külföldi eladása. A francia kiadók közül rendszeres kapcsolatban állt az Albin Michel és a Flammarion céggel, ezek rendszeresen megküldték neki legújabb regényeiket az esetleges magyar fordítás reményében (például Maxence Van der Meersch: *Corps et âmes*, Albin Michel, 1943; Jules Romains: *Les hommes de bonne volonté*, Flammarion, 1944; Vercors: *La Marche à l'Étoile*, *Le silence de la mer*, 1944).⁶²

Márai Sándor tizenkét könyvét (köztük egy fordítást) adta ki a Pantheon, az *Egy polgár vallomásait* 1934-ben két kiadás-

61 Dante kiadó levele Dormándi Lászlónak, Budapest, 1938. december 21., PIM Kézirattár V.4766/66.

62 Ezekről ld.: R. Esménard levelei Dormándi Lászlónak, Paris, le 19 novembre 1943, le 9 décembre 1943, le 7 janvier 1944, PIM Kézirattár V.4766/19/1, 2, 3; Flammarion levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 7 Mars 1944, PIM Kézirattár V.4766/101; Flammarion levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 19 Septembre 1944, PIM Kézirattár V.4766/101.

ban is.⁶³ A magyar szerzők külföldi menedzselésébe enged betekinteni Brachfeld Olivér Dormándinak 1948-ban írt levele Márai Sándor műveinek spanyolországi megjelentetéséről:

Most adtam el Márai *A féltékenyek* című kétkötetes regényét. Nem bízom a sikerben; *A gyertyák csonkig égnek* siker volt, *Az igazi* már nem – de itt a „siker” már 3000 példánynál kezdődik! Talán el tudnám helyezni *A túlsó parton*-t, bár itt még mindig nem kedvelik a vaskos könyveket, tudtommal le van fordítva franciára, ugy-e? Magyar példányom van, de azzal nem érek semmit; francia gépiratra lenne szükségem! Ha eladom, fizetnének 4500 előleget a 10%-ra.⁶⁴

Dormándi heti rendszerességgel kapott jelentést a cég folyó ügyeiről Sömjén László cégvezetőtől, és havonta, negyedévente gazdasági kimutatást. A cég likvidálásáról szóló negatív hírek 1948 márciusában elértek Párizsba, s az Albin Michel kiadó Dormánditól kért információkat.⁶⁵ A vállalat belső munkatársai voltak többek között Barna Márta, Tarján Magda és Szinnai Tivadar. Hogy mi történt a kiadó munkatársaival 1950 után, kiderül Barna Márta Dormándinak 1954-ben írt leveléből: Barna akkor már a Nemzeti Bank deviza osztályán

63 *Istenek nyomában* (Budapest : Pantheon, 1927); *Bébi vagy az első szerelem* (Budapest : Pantheon, 1928); *A zendülők* (Budapest : Pantheon, 1930); *Mint a hal vagy a néger* (Budapest, Pantheon, 1930); *Műsoron kívül* (Budapest : Pantheon, 1931); *Idegen emberek* (Budapest : Pantheon, 1931); *Csutora: kutya-regény* (Budapest : Pantheon, 1932); *A Szt. barbarai halászhók lázadása* (Budapest : Pantheon, 1932); *A szegények iskolája* (Budapest : Pantheon, 1933); *Bolhapiac* (Budapest : Pantheon, 1934); *A sziget* (Budapest : Pantheon, 1934); *Egy polgár vallomása* (Budapest : Pantheon, 1934) (két kiadás).

64 Brachfeld Olivér levele Dormándi Lászlónak, Barcelona, 1948. február 23., PIM Kézirattár V.4766/52/6.

65 R. Esménard levele Dormándi Lászlónak, Paris, le 24 Mars 1948, PIM Kézirattár V.4766/19/4.

dolgozott, míg Tarján Magda és Szinnai Tivadar a szovjet könyveket magyarul terjesztő Új Magyar vállalatnál dolgozott.⁶⁶

Összegezve megállapítható, hogy a Pantheon Kiadó jelentős szereplő volt a szépirodalmi és tudományos könyvkiadás területén, főként 1920–1944 között. 1920 és 1950 közötti működése folyamatos volt, mintegy ezer kiadványt adott ki három évtized alatt. Tevékenységét összehasonlítva az ugyancsak 1920-as alapítású és szépirodalmi profilú Genius könyvkiadóéval,⁶⁷ ami 1933-ban beolvadt a Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt-be, megállapítható, hogy míg a Pantheon kortárs magyar és európai szépirodalmat és tudományos műveket adott ki, a Genius inkább a klasszikusokra (mint Turgenyev, Puskin, Oscar Wilde, Balzac, Dickens, Shakespeare, Ibsen) koncentrált, kortárs magyar írókat jóval kisebb mennyiségben közölt, például Babits Mihály műfordításait az 1920-as évek első felében és József Attila egy verseskötetét (*Nincsen apám, se anyám*, 1929). A Pantheon teljesítménye viszonylag keskeny szeletét adja a két világháború közötti könyvkiadásnak, ugyanakkor jelentős érdemei vannak a kortárs német és francia szépirodalom magyarországi megismertetésében.

66 Barna Márta levele Dormándi Lászlónak, Budapest, 1954. szept. 25., PIM Kézirattár V.4766/34/1.

67 Szűz Rezső, „A Genius-Lantos Kiadó”, *Magyar Könyvszemle* 85, 4. sz. (1969): 392–397.